

ԻՐԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՃԱՆԱԶՈՒՄԸ

1. ԼՈՅՍ ԵՒ ՍՏՈՒՆԵՐ

Միակ ճշմարտութիւն մը կայ որ կը թափանցէ բոլոր մտքերուն մէջ, թէ և անոնց մէջ կ'ստանայ ամենատարբեր ձեւերը. ինչպէս որ միակ լոյս մը կայ որ կը լուսաւորէ բոլոր նայուածքները թէ և ասոնցմէ ոչ մէկը կ'ընդունի նոյն ճառագայթները: Նման լոյսին՝ իմացականութիւնը մեզ գտնել կուտայ ամէն ինչ որ է. ան զանոնք դուրս քաշելով խաւարէն՝ կը թուի ստեղծել զանոնք. — լոյսը ընդ առաջ կ'երթայ նայուածքին իբր ինքզինք անոր ընծայելու. բայց հարկ է որ նայուածքը իր կարգին զիմաւորէ զինքը՝ զինքը ընդունելու համար: Ինչպէս որ լոյսը կազմուած է գոյներու խորձէ մը, այնպէս ալ իմացականութիւնը կազմուած է յոյզերու խորձէ մը, և գտագոյն իմացականութիւնը այն է որ իր մէջ կը ձուլէ ամենամեծ թիւը յոյզերու առանց որ ասոնցմէ ոչ մէկուն թոյլ տայ երևիլ:

Լոյսը իրերուն սկզբունքն է. եւ իր ստուերն է որ կը ծագայէ ստեղծելու ամէն ինչ որ կայ: Իր ստուերին մէջն է միայն որ մենք կրնանք ապրիլ: Մենք կը զիտենք բոլոր առարկաները լոյսի մը մէջ որ արեգակէն կուգայ և ոչ թէ մեզմէ: Ու մենք զանոնք կը տեսնենք կէս պայծառութեան մը մէջ իբրեւ ստուերի և լոյսի խառնուրդ մը: Ստուերը ուրիշն անբաժան է լոյսէն, մտերիմ է, գաղտնի ու պաշտպանող: Ստուերին միջոցաւ է որ լոյսը կը պաշտպանէ նայուածքը իր փայլին դէմ, ինչպէս զգայութեան միջոցաւ է որ ճշմարտութիւնը կը պաշտպանէ հոգին իր սրագոյն ծայրին դէմ:

Մարդ կը կուրծայ երբ կը զիտէ արեգակը ինչպէս երբ կը զիտէ զուտ միտքը. կրնանք տեսնել միայն անթիւ մարմինները որ այլազանօրէն կը ցոլացնեն և կը պահեն լոյսը, ինչպէս կարելի է խորհիլ միայն մասնաւոր գաղափարներ, որոնցմէ իւրաքանչիւրը կ'արտայայտէ մէկը՝ ճշմարտութեան երեսներէն:

Լոյսը նման է Աստուծոյ. զայն չենք

տեսներ, բայց իր մէջ է որ կը տեսնենք ֆնացեալ ամէնը: Անոր մէջ է որ կը ծփայ ամէն ինչ որ կայ. ինքն է որ տեսանելի կը դարձնէ զանոնք: Այսպէս հարկ է որ ճանաչման սկզբունքը ինքը, խուսափի ճանաչումէն: Ինք կրնայ զիտնալ միայն ինչ որ հակադրուած է իրեն: Որովհետեւ լոյսը որ ամէն ինչ կը լուսաւորէ՝ չի կրնար ինք՝ լուսաւորուիլ: Կը բռնենք միայն ստուերին և պայծառութեան պայքարը, այն միջոցը որ կը զատէ ստուերները, լոյսին սահմանները և այսպէս ըսելու համար, աւելի ինչ որ չէ՝ ինք՝ քան թէ ինչ որ է. մարմիններու պաշտօնն է լոյսը ծծել, և միտքերունը՝ տարածել զայն: Ահա ինչու առաջինները կը տեսնուին բայց երկրորդները՝ ոչ: Ու նոյն իսկ, ճշմարիտ լոյսին յատուկ է չտեսնուիլ անոնցմէ որ զինքը ունին: Այդ միտքերը իրենք ալ կը զառնան վառարաններ որոնք ճիշդ ալ կը լուսաւորեն զանոնք որ զուրկ են իրմէ:

Թափանցիկ մտքեր կան որ թոյլ կուտան որ իրենցմէ անցնի բոլոր այն լոյսը որ կ'ստանան իրենք: Ուրիշ միտքեր, նման հայելիներու զայն ամբողջովին կը ցոլացնեն իրենց շուրջը, ուրիշներ՝ որ նման անթափանց մարմիններու, կը թաղեն զայն իրենց իսկ մթութեանը մէջ: Իւրաքանչիւր միտք կը փնտռէ, անոր մէջ բնակելու համար, լոյսի այն գոտին որ իրեն կը յարմարի. քիչ միտքեր կան որոնք կարենան տոկալ զուտ լոյսին. ոմանց հաճոյ են լոյսի և պայծառութեան ամենաբուռն հակադրութիւնները. ուրիշներ կը նախընտրեն կիսաստուերը կամ սփռու պայծառութիւնը:

2. ՆԱԳՈՒՍԻՐԸ

Հայելիներու մէջ տեսնուած պատկերներուն զեղեցկութիւնը չի զար իրենց ցոլացուցած առարկաներուն զեղեցկութենէն ալ իրենց մակերեսին կատարելութենէն և մաքրութենէն: Մակերեսի նուազագոյն անհարթութիւնը, փոքրագոյն փոշին կը բաւեն ձեւազեղելու, հալմելու, անճանաչելի դարձնելու պատկերը: Հայելին նման է նայուածքի մը: Այն նայուածքները որոնք ամենէն շատ պայծառութիւն և խորութիւն ունին անոնք են որ ամենէն շատ լոյս կ'ընդունին և կը դարձնեն: Ու ալ չենք զիտեր թէ այդ լոյսը իրենց իսկ խորքէն կուգայ

թէ կը բաւականանան զայն ստանալով, ինչպէս հայելիները՝ անոնք մեզի կ'ընծայեն փոխն ի փոխ իրականութեան ամենափոփոխական կերպարանքները իրենց անտեսանելի ներկայութեան մէջէն, ու այդ անցաւոր պատկերներէն չեն աւրուիր իրենք երբեք, անոնցմէ սեւ է հեաք չեն պահեր: Զուտ նայուածքը վերջապէս, իրականութենէն կը բռնէ միայն զազաւորութենէն գոյնէր գորս ձեռքը անկարող է բռնել, ինչպէս հայելին առարկաները կը ներկայացնէ իր ետեւ տեղ մը ուրկէ իրենց գոյութիւնը խոյս է տուած:

Արտեանունքներու ազատ շարժումին մէջ կամաւոր ուշադրութեան մէկ պատկերը կայ: Որովհետեւ մեզի՝ կը պատկանի բանալ մեր աչքերը կամ գոցել զանոնք, բայց ոչ ստեղծել այն տեսարանը որ իրենց կ'ընծայուի:

Նայուածքը չէ որ ծնունդ կուտայ լոյսին. ինք զայն կ'ընդունի միայն: Նոյնպէս ալ իմացականութեան ամենահատարեալ գործը զուտ ուշադրութեան գործ մըն է միայն: Բայց տեսողութիւնը նայուածքին հրճուանքն է. երբ կը տեսնէ, նայուածքը կը կորսնցնէ իր անկախութիւնը ու կը թուի ջնջուիլ, որովհետեւ ինք իր առարկային հետ կը նոյնանայ այլևս:

Ինչպէս աչքը՝ միտքը իր բիրտ ունի, որ պարտի թոյլ տալ լոյսին որ մտնէ և որ կը նեղնայ այն չափով որով լոյսը զօրաւոր կը դառնայ: Անմիջապէս որ իրեն ճամբայ կը տրուի, լոյսը կը թափանցէ ամենուրեք ինչպէս ջուրը: Բայց մեր անձնասիրութիւնը անդադար նորանոր արգելքներ կը հակադրէ իրեն: Ուշադրութեան պաշտօնն է վերցնել արգելքը: Բացուածքէն, անմիջապէս, լոյսը կ'ողողէ զմեզ:

Լոյսը ցոլացնելուն համար է որ նայուածքը ինքն իսկ լուսաւոր կը թուի: Նոյնքան դժուար է սեւեռել նայուածքը որքան փայլը լոյսին: Եւ սակայն չի կայ աւելի պարզ ու աւելի խորաթափանց ճանթութիւն քան այն՝ որ կ'իրագործուի նայուածքներու հանդիպումով. աչքերը կը յայտնարիւրեն ըզձանքին ուղղութիւնը. այն խանդը որով ան տէր կը դառնայ առարկաներուն որ կ'ընծայուին իրեն. ակնթարթի մը հանդիպումովը աչքերը կը յանձնեն էութիւնը կամ կը մերժեն զայն:

3. ՏԵՍԱՆԵԼԻՔԸ ԵՒ ԼՍԵԼԻՔԸ

Եթէ ճանաչումը կը զատորոշուի իրականութենէն և սակայն կ'ենթադրէ զայն և կը նմանցնէ, կարելի է զինքը ճշտիւ բաղդատել պատկերին զոր հայելին կը ցոլացնէ, կամ ձայնին՝ զոր արձագանդը կը կրկնէ: Տեսանելի առարկայ մը մթին զանգուած մըն է միայն մինչև այն պահը, երբ այն ճառագայթը որ իրեն հպած է կը հպի կենդանի աչքի մը որ զայն կը պարկեղէ իր հորիզոնի շրջանակին մէջ: Զայն մը մըթնոլորտի թրթռացում մըն է միայն մինչև այն պահը ուր կը հանդիպի ականջի մը որ զինքը կը բռնէ և կը վերադառնայ իր խորհրդաւոր կոնքին մէջ: Տեսանելիքը և լսելիքը ճանաչման զգայարանքներն են. անոնք դարձած են դէպի տիեզերք որ մեզ կը շրջապատէ և զայն կը լցնեն պատկերներով և արձագանդներով: Մին աշխարհը տեսանելի կը դարձնէ բայց այնքան զաղանի տեսարանով մը որ միակ էակ մը կարող է զայն տեսնել. միւսը՝ աշխարհը հնչեղ կը դարձնէ բայց այնքան ներքին հպումով մը որ միակ էակ մը կարող է զայն լսել:

Շօշափելիքը մարմնական տիրացում մը կուտայ մեզի աշխարհէն, ան մինչև առարկան կը տարածէ այն տիրութիւնը որ մենք ունինք մեր իսկ մարմնին: Բայց տեսանելիքին միջոցաւ աշխարհին տիրականութիւնը աւելի իմացական է, աւելի անչափախնդիր ու աւելի կոտորեալ: Պէտք է որ առարկան հեռանայ ինձմէ որպէսզի զուրս գայ խաւարէն և երեսնայ լոյսին մէջ. այն ատեն փոխանակ անոր ներկայութիւնը զգալու միայն, զայն կ'ընդգրկեմ իրիւս նկար մը, կ'ըմբռնեմ իր շրջագիծը և գոյնը, կը զատորոշեմ իր տարրերուն նուրբ յարաբերութիւնները ու այն տեղը զոր կը զրաւէ աշխարհին մէջ: Զեռքս ի գուր ըստ կամս շօշափած էր զայն մութին մէջ. Տեսանելիքը այն պահուն ուր կը ցոլցնէ զայն ինձի, իր յայտնութիւնն իսկ կ'ընէ ինձի: Այն ատեն զուտ հայեցողութեան առարկայ մը կը դառնայ ան. Որովհետեւ տեսանելիքը կը կիրարկուի նիւթական աշխարհին, բայց անոր ոգեկան դիմագիծ մը կուտայ: Պատկեր մը միայն կը բռնէ անկէ որ պատրանքի մը կը նմանի եթէ շօշափելիքը չհաստատէ զայն: Բայց տեսանելիքը մեզի կ'ընծայէ

մէկ անգամէն մասերը աշխարհին որոնց փոխն ի փոխ միայն հանդիպիլ պիտի թոյլատրէր շարժումը: Տեսանելիքով է միայն որ աշխարհը մեծ է: Ան միայն մեզի զբաղեցնել կուտայ երկինքը: Տեսանելի տիեզերքը անշարժ և լռին վեհութիւն մը ունի. եւ այն շարժումները զորս մեզի կը ցուցնէ՝ երբ ձայնը քաշուի անոնցմէ, մտածման ակտերու կը նմանին:

Լսելիքը ընդհակառակը կը նշէ բոլոր թրթռացումները որ մարմինները կը կրեն. պատգամներ են զորս ասոնք մեզի կ'ուզուեն: Լուսաւորուած առարկան զուրէն կը ստանայ լոյսին ազդեցութիւնը. բայց ձայնը կը թուի հնազանդիլ ներքին մղումի մը, ինչպէս ցոյց կուտայ մարդկային ձայնը: Բառը արտաբերելով հոգի մը կուտանք իրեն: Լոյսը մեզի կը յայտնաբերէ աշխարհը. Բանն է որ ստեղծած է զինքը: Տեսանելիքը աւելի մեզ բնութեան հետ հաղորդակից կը դարձնէ, լսելիքը՝ մարդուն հետ: Ու մարդկային ձայնին զրոշմը նուազ հարուստ է քան մարդկային զիմազիծը բայց խորագոյնս կը յուզէ զմեզ: Տեսնելը, գտնել է արարչութեան գործը, լսելը՝ տեսակ մը մտերմութիւն ունենալ է Արարիչին հետ:

4. ԻՄԱՍՏԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԽԱՆԴԷ

Իմացականութեան խանդը ամբողջ էութեան մէկ խանդն է, ան կը պայմանաւորուի զգայարաններուն խանդովը. այս վերջինը, ճիշտ է որ կրնայ վտանգել իմացականութիւնը զայն շեղեցնելով և կուրացնելով. կը պատահի որ ընկճէ զայն: Բայց առանց զգայարաններու խանդին իմացականութիւնը կը թունայ. պէտք ունի ան այն հուրին որ զինքը կը վերակենդանացնէ և զոր ինք ալ վառ կը պահէ միշտ: Զգայարաններուն մէջ թափանցման զօրութիւն մը կայ, որուն վերջին ծայրը կը սրուի միշտ իմացականութենէն: Խնդիրը հետեւաբար յաղթել է զգայարաններուն, այլ ծառայեցնել զանոնք իմացականութեան շարժման՝ ո՛ր միայն կրնայ անոնց տալ ճշմարիտ խաղաղեցում մը: Ամէն ճանաչում կը նրբացնէ և կը զտէ որոշ զգայարանքի մը գործողութիւնը. և իմացականութիւնը չի ջնջեր զգայութիւնը, այլ կը կատարելագործէ զայն և կ'աւարտէ: Բոցը որ սնած է ամենաանմաքուր նիւթե-

րէն կրնայ աւարտիլ զոտ լոյսի լեզուակով մը: Կեանքը գոհացուած և վերածնող ըլլած քններու մեծ շարժում մըն է. պէտք է որ այդ ըլլած քնները զիրար վեր բռնեն, փոխանակ իրարու դէմ մարտնչելու, եւ ամենաանկատարները անոնց, որ յաճախ սաստկագոյններն են՝ մեզի կ'ընձեռեն զօրութիւն մը որուն գործածութիւնը մեզի կը մնայ բարձրացնել:

Կէօթէ կ'ըսէր. «Երբ իրերուն մասին չենք խօսիր սիրով լեցուն յուզմամբ մը, ինչ որ կ'ըսենք շարժեր որ յիշատակուի», Տիկին տիւ Տըֆֆան, աւելի կրակով կ'ըսէր. «Օ՛ն, օ՛ն, միայն կիրքերը կան որ մտածել կուտան»:

Այն որ իր մէջ չէ զգացած երբեք զգայական ըլլած քնի խթանը միշտ ալ զուրս կը մնայ իր գիտցածէն. ան անգիտակ է այն փափկութիւններուն, ամօթխածութեան, կանխազգուշութիւններուն զորս ունի ծանօթութիւնը փնտռողը երբ մինակութեան բարձրագոյն հրճուանքը կը զնէ այն անձկազին սպասումին մէջ որ այդ մեկնութիւնը ինքը վերջ գտնէ: Եւ իմացականութիւնը իրեն հնարամիտ միջոցներ միայն կը հայթայթէ. որովհետեւ իմացականութիւնը չի կրնար տեսնել ճշմարտութիւնը առանց որ հոգին զգածուի:

Իրականին հետ շփումը կը յուզէ միշտ մեր էութեան մտերմագոյն մասը. կը բաւէ որ այս վերջինը խուլ մնայ որպէսզի բնութիւնը երևի ձայներէ զուրկ: Պէտք է ընդ առաջ երթալ իրերուն՝ մտածման և սիրոյ ամբողջ գործելութեամբը. խորհիլ ու սիրել, գտնել է մեր ներկայութիւնը աշխարհի մէջ, զգալ և իրագործել է ընդ մէջ մեր ու աշխարհին գերբնական միութիւն մը: Ծանաչումը չի կրնար ուրեմն անջատուիլ ըլլած քէն. ճանաչումը միացման ըլլած քէն է էութեան ամբողջին հետ նոյնիսկ: Բայց իմացականութեան և իր առարկային միջև տեսակ մը փոխադարձ կապ կայ: Ուստի՝ առարկան կը թուի գիմել դէպի իմացականութիւնը որ կ'ընդունի զինքը իր մէջ և կը շուրջպատէ լոյսով: Առարկան չգաղ-րիր ինքզինք ընծայաբերելէ իմացականութեան, կը բաւէ որ իր կարգին ինքը բազմալի ըլլայ անոր:

LOUIS LAVELLE

«La Conscience de Soi».